

บทที่ 4

วิเคราะห์การช่วยเหลือผู้เสียหายและเหยื่ออาชญากรรมในคดีอาญา ของประเทศไทยและต่างประเทศ

การช่วยเหลือในการชดเชยค่าเสียหายให้กับผู้เสียหายและเหยื่ออาชญากรรมที่ใช้ในต่างประเทศมีแนวความคิดที่ชัดเจนเพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายและเหยื่ออาชญากรรมอันเป็นสิทธิที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นสิทธิพื้นฐานที่มนุษย์ทุกคนที่ตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมควรจะได้รับ ประกอบกับการปฏิบัติตามปณิธานว่าด้วยหลักการพื้นฐานเกี่ยวกับการอำนวยความสะดวกแก่ผู้ได้รับความเสียหายจากอาชญากรรมและการใช้อำนาจโดยมิชอบ นานาประเทศจึงได้สร้างวิธีการและกลไกในการช่วยเหลือ ไม่ว่าจะเป็นการยื่นคำร้องเข้ามาในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ การยื่นคำร้องต่อหน่วยงานที่รับผิดชอบ และในต่างประเทศบางประเทศยังได้มีการวิธีการช่วยเหลือโดยการรวบรวมหนี้ค่าชดเชยซึ่งเป็นมาตรการเสริมในการบังคับให้ผู้กระทำความผิดชดเชยค่าเสียหายที่เกิดขึ้นให้แก่ผู้เสียหายเพื่อให้สิทธิของผู้เสียหายในการได้รับชดเชยในความเสียหายที่เกิดจากอาชญากรรมได้รับความคุ้มครองมากยิ่งขึ้น

จากระบบวิธีพิจารณาในการชดเชยค่าเสียหายให้กับผู้เสียหายที่แยกการพิสูจน์ความเสียหายเพื่อมีคำสั่งชดเชยออกจากการพิสูจน์ความผิดของผู้กระทำความผิดในคดีอาญาหรือระบบพิจารณาความอาญาแบบทวีภาคินั้น แม้ว่าศาลจะมีคำสั่งให้มีการชดเชยค่าเสียหายในลักษณะที่เป็นตัวเงินให้กับผู้เสียหาย โดยคำสั่งชดเชยถือเป็นส่วนหนึ่งของคำพิพากษาคดีอาญา แต่คำสั่งให้มีการชดเชยดังกล่าวก็ไม่ใช่เป็นประกันการจ่ายค่าชดเชยให้กับผู้เสียหาย จึงไม่สามารถคาดเดาได้เลยว่าผู้เสียหายจะได้รับการชดเชยเยียวยาตามคำสั่งหรือไม่ เนื่องจากมีปัญหาว่าค่าชดเชยมักจะไม่สามารถบังคับได้ โดยเมื่อได้ศึกษาในเรื่องนี้และพบว่าผู้กระทำความผิดส่วนมากจะมีรายได้ในระดับต่ำซึ่งมีความสัมพันธ์กับการจ่ายค่าชดเชยในการเยียวยาผู้เสียหาย เพราะผู้กระทำความผิดไม่สามารถจ่ายค่าชดเชยได้ ดังนั้นเพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายที่จะได้รับความช่วยเหลือโดยการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้น กฎหมายของบางประเทศในจึงได้สร้างมาตรการในการบังคับให้มีการชดเชย ที่จะช่วยเหลือผู้เสียหายให้ได้รับการเยียวยาชดเชยตามคำสั่งชดเชยได้ในหลายมาตรการ นอกจากนั้นยังมีมาตรการอื่นๆ อันเป็นวิธีการในการรวบรวมหนี้ค่าชดเชยเพื่อให้ความช่วยเหลือและให้ความ

สะดวกในการเยียวยาผู้เสียหายด้วย ซึ่งสามารถเปรียบเทียบกลไกการช่วยเหลือผู้เสียหายและเหยื่ออาชญากรรมได้ ดังต่อไปนี้

4.1 เปรียบเทียบกลไกการช่วยเหลือผู้เสียหายและเหยื่ออาชญากรรมในคดีอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กับพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544

4.1.1 การเข้าถึงกลไกการช่วยเหลือ

กลไกการช่วยเหลือผู้เสียหายและเหยื่ออาชญากรรมในคดีอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 นั้น ต่างไม่มีบทบัญญัติกฎหมายใด ให้นำหน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่รัฐ แจ้งสิทธิหรือขั้นตอนการได้รับประโยชน์ โดยได้รับการช่วยเหลือจากกลไกดังกล่าวขอรัฐแก่ผู้เสียหาย ซึ่งเป็นปัญหาการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างหนึ่ง ต่างจากผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาที่มีกฎหมายบังคับให้แจ้งถึงสิทธิต่างๆ เพื่อให้ได้รับความคุ้มครอง

การช่วยเหลือทั้งสองช่องทางดังกล่าวเป็นการบังคับเอากับทรัพย์สิน โดยการคืนหรือใช้ราคาทรัพย์สิน หรือได้รับเงินเป็นค่าสินไหมทดแทนหรือค่าตอบแทน กล่าวก็เป็นการบังคับเกี่ยวกับเงินและทรัพย์สินเท่านั้น โดยไม่มีการช่วยเหลือผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมในด้านอื่นๆ

4.1.2 ผู้มีสิทธิยื่นคำร้อง

ส่วนของผู้มีสิทธิยื่นคำร้องเพื่อให้ได้รับการช่วยเหลือตามกลไกดังกล่าว ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 นั้น มาตรา 3 ของพระราชบัญญัตินี้กำหนดไว้ชัดเจนว่า ต้องเป็นบุคคลซึ่งได้รับความเสียหายถึงแก่ชีวิตหรือร่างกายหรือจิตใจเนื่องจากการทำความผิดอาญาของผู้อื่น โดยตนมิได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดนั้น ซึ่งหมายถึงว่า ผู้ยื่นคำร้องต้องเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัยนั่นเอง ตรงกับผู้มีสิทธิยื่นคำร้องตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 44/1 ตามแนวคำวินิจฉัยของศาลฎีกาในปัจจุบัน ว่าผู้เสียหาย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา นอกจากเป็นบุคคล ตามมาตรา 2 (4) มาตรา 4 มาตรา 5 และมาตรา 6 แล้วต้องเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัยอีกด้วย

4.1.3 ความเสียหายที่ยื่นคำร้องให้ได้รับค่าสินไหมทดแทนหรือค่าตอบแทน

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43 กำหนดว่า ถ้าผู้เสียหายมีสิทธิจะเรียกร้องทรัพย์สินหรือราคาที่เขาสูญเสียไปเนื่องจากการกระทำความผิดนั้น ให้พนักงานมีคำขอให้หรือใช้ราคาทรัพย์สินให้กับผู้เสียหาย เมื่อยื่นฟ้องคดีในความผิดดังต่อไปนี้ คดีลักทรัพย์ ว่างราวทรัพย์

ซึ่งทรัพย์ ปล้นทรัพย์ โจรสลัด กรรโชก นื้อโกง ยักยอกและรับของโจร¹ ส่วนคำร้องตามมาตรา 44/1 ซึ่งเป็นบทบัญญัติเพิ่มเติมเพื่อให้ผู้เสียหายมีสิทธิยื่นคำร้องเรียกค่าสินไหมทดแทนอื่นๆ นอกจากบทบัญญัติมาตรา 43 โดยมีการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัตินี้ดังกล่าวในปี พ.ศ. 2548 กำหนดไว้ว่า ในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ถ้าผู้เสียหายมีสิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทนให้เรียกค่าสินไหมทดแทนได้กรณีดังต่อไปนี้ ค่าสินไหมทดแทนเพราะเหตุได้รับอันตรายแก่ชีวิต ค่าสินไหมทดแทนเพราะเหตุได้รับอันตรายแก่ร่างกาย ค่าสินไหมทดแทนเพราะเหตุได้รับอันตรายแก่จิตใจ ค่าสินไหมทดแทนเพราะเหตุได้รับอันตรายแก่เสรีภาพ ชื่อเสียงหรือได้รับความเสียหายในทางทรัพย์สิน อันเนื่องมาจากการกระทำความผิดของจำเลย² ดังนั้นเห็นว่าแม้ตามมาตรา 43 กฎหมายบังคับให้พนักงานอัยการร้องขอให้คืนหรือใช้ราคาทรัพย์ได้เฉพาะความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ 9 ฐาน แต่มาตรา 44/1 ก็ให้สิทธิผู้เสียหาย ยื่นคำร้องด้วยตนเองเพื่อให้ได้รับค่าสินไหมทดแทนได้ โดยพิจารณาประเภทความเสียหาย มิได้มีการจำกัดฐานความผิดแต่อย่างใด การแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัตินี้ดังกล่าว จึงเป็นการช่วยเหลือให้ผู้เสียหายและเหยื่ออาชญากรรมได้รับการช่วยเหลือโดยผ่านกลไกการดำเนินการทางศาลได้ครอบคลุมยิ่งขึ้น

กรณีตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 นั้น ผู้เสียหายจะยื่นคำร้องเพื่อให้ได้รับค่าตอบแทนได้เฉพาะฐานความผิดที่ระบุไว้ตามรายการท้ายพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวเท่านั้น คือ ความผิดเกี่ยวกับเพศ ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 276 ถึงมาตรา 287 ความผิดต่อชีวิต มาตรา 288 ถึงมาตรา 294 ความผิดต่อร่างกาย มาตรา 295 ถึงมาตรา 300 ความผิดฐานทำให้แท้งลูก มาตรา 301 ถึงมาตรา 305 และความผิดฐานทอดทิ้งเด็ก คนป่วยเจ็บหรือคนชรา มาตรา 306 ถึงมาตรา 308³ เห็นว่า การที่รัฐให้การช่วยเหลือโดยจ่ายค่าตอบแทนตามพระราชบัญญัตินี้ มีการจำกัดฐานความผิดอยู่มาก สังเกตได้ว่าพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวจะช่วยเหลือเฉพาะผู้เสียหายและเหยื่ออาชญากรรมที่ได้รับความเสียหายในความผิดเกี่ยวกับชีวิตและร่างกายเป็นหลัก ไม่รวมถึงความผิดเกี่ยวกับทรัพย์แต่อย่างใด

¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 43.

² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 44/1 วรรคหนึ่ง.

³ รายการท้ายพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544.

4.1.4 หลักเกณฑ์การยื่นคำร้องและหน่วยงานที่มีหน้าที่รับคำร้อง

สำหรับหลักเกณฑ์การยื่นคำร้องและหน่วยงานที่มีหน้าที่รับคำร้องนั้น คำร้องตามมาตรา 43 ให้พนักงานอัยการรวบรวมไปกับคดีอาญาหรือจะยื่นคำร้องระยะใดระหว่างที่คดีอาญากำลังพิจารณาอยู่ในศาลชั้นต้นก็ได้⁴ ส่วนคำร้องตามมาตรา 44/1 กำหนดให้ ผู้เสียหาย ยื่นคำร้องเข้าไปในคดีอาญาเฉพาะที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้องเท่านั้น โดยต้องยื่นคำร้องก่อนเริ่มสืบพยาน ในกรณีที่ไม่มี การสืบพยานให้ยื่นคำร้องก่อนศาลวินิจฉัยชี้ขาดคดี⁵ ในกรณีหลังกล่าวคือ ต้องยื่นคำร้องก่อนศาลชั้นต้นมีคำพิพากษานั้นเอง ซึ่งเพื่อให้การพิจารณาคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาเสร็จไปพร้อมกับคดีอาญา อันเป็นวัตถุประสงค์หนึ่งในการบริหารจัดการกระบวนการยุติธรรมทางอาญา กรณีคำร้องตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ให้ผู้เสียหายยื่นต่อสำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา หรือสำนักงานยุติธรรมจังหวัดได้ทุกจังหวัด ภายในกำหนดระยะเวลา 1 ปี นับแต่วันที่ผู้เสียหายได้รู้ถึงการกระทำความผิด⁶

4.1.5 การพิจารณาคำร้อง

การพิจารณาคำร้อง การยื่นคำร้องตามประมวลกฎหมายอาญา เมื่อได้รับคำร้องแล้วศาลจะแจ้งให้จำเลยทราบเพื่อจำเลยยื่นคำให้การ โดยจำเลยจะยื่นคำให้การหรือไม่ก็ได้ และเมื่อพนักงานอัยการสืบพยานเสร็จศาลจะอนุญาตให้ผู้เสียหายนำพยานเข้าสืบถึงค่าสินไหมทดแทนได้เท่าที่จำเป็น หรือศาลจะพิจารณาพิพากษาคดีอาญาไปก่อนแล้วพิจารณาพิพากษาคดีส่วนแพ่งในภายหลังก็ได้⁷ และหากศาลเห็นว่าผู้ยื่นคำร้องเป็นคนยากจนไม่สามารถจัดหาทนายความได้เองศาลมีอำนาจตั้งทนายความให้แก่ผู้นั้น โดยทนายความที่ได้รับแต่งตั้งมีสิทธิได้รับเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายตามระเบียบที่คณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมกำหนด⁸ นอกจากนั้นการยื่นคำร้องดังกล่าวมิให้ศาลเรียกค่าธรรมเนียม เว้นแต่ศาลเห็นว่าผู้ยื่นคำร้องเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนสูงเกินสมควร หรือดำเนินคดีโดยไม่สุจริต⁹ เห็นว่า การยื่นคำร้องตามบทบัญญัติดังกล่าว มีมาตรการช่วยเหลือผู้เสียหายในส่วนของการที่รัฐตั้งทนายให้หากผู้เสียหายยากจน และมีการยกเว้น

⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 44 วรรคหนึ่ง.

⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 44/1 วรรคสอง.

⁶ พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544, มาตรา 22.

⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 44/2 วรรคหนึ่ง.

⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 44/2 วรรคสอง.

⁹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 253 วรรคหนึ่ง.

ค่าธรรมเนียม เพื่อความสะดวกและประหยัดในการดำเนินการเพื่อให้ผู้เสียหายและเหยื่ออาชญากรรมเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้ง่ายขึ้น

ส่วนการพิจารณาคำร้องตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 นั้น เมื่อเจ้าหน้าที่รับคำร้องก็จะบันทึกข้อมูล และขึ้นตอนต่อไปเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบก็จะแสวงหาข้อเท็จจริง เมื่อได้ข้อเท็จจริงครบถ้วนแล้วก็จะรายงานพร้อมทำความเข้าใจเสนอต่อคณะกรรมการเพื่อคณะกรรมการเสนอรายงานและความเห็นต่อคณะกรรมการเพื่อพิจารณามีคำสั่งเกี่ยวกับคำร้องดังกล่าวต่อไป เห็นว่า การช่วยเหลือของรัฐโดยการยื่นคำร้องตามพระราชบัญญัตินี้ ไม่จำเป็นต้องอาศัยการฟ้องคดีของพนักงานอัยการ หรือต้องมีการฟ้องคดีอาญาต่อศาล จึงเป็นสิทธิของผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมที่มีอิสระในการยื่นคำร้องทั้งไม่จำเป็นต้องมีการจับตัวผู้กระทำผิดหรือผู้ต้องหาได้แล้ว หรือจะต้องทราบตัวผู้กระทำผิดหรือผู้ต้องหาแต่อย่างใด ทั้งขั้นตอนพิจารณาคำร้องโดยการค้นหาความจริงโดยหลักก็เป็นการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบไม่เป็นภาระแก่ผู้เสียหายที่ต้องนำพยานเข้าสืบอย่างเช่นการยื่นคำร้องตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา อย่างไรก็ตาม เพื่อให้การรวบรวมพยานหลักฐานเป็นไปอย่างรวดเร็วและการได้รับค่าทดแทนเป็นจำนวนที่ครบถ้วนตามสิทธิของผู้เสียหายและเหยื่ออาชญากรรม ผู้ยื่นคำร้องก็ควรให้ความร่วมมือและช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบในการรวบรวมพยานหลักฐานเพราะตนเป็นบุคคลที่ทราบข้อเท็จจริง อันเกิดจากการกระทำผิดอาญานั้นมากที่สุด

4.1.6 การบังคับให้ได้รับค่าสินไหมทดแทนหรือค่าตอบแทน

ในส่วนของมาตรการบังคับตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานั้น เป็นการที่ศาลได้พิจารณาแล้วมีคำพิพากษาให้จำเลยคืนหรือใช้ราคาทรัพย์ หรือให้ใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้เสียหายซึ่งผลของคำพิพากษาดังกล่าวถือว่า ผู้เสียหาย เป็นเจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษา¹⁰ โดยคำพิพากษาในส่วนที่ให้จำเลยคืนหรือใช้ราคาทรัพย์นั้นมีบัญญัติไว้ชัดเจนโดยให้ถือว่า คำพิพากษาในส่วนดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของคำพิพากษาคดีส่วนอาญา¹¹ ดังนั้น ผู้เสียหายจึงจะบังคับตามคำพิพากษาในส่วนนี้ได้ต่อเมื่อคำพิพากษานั้นถึงที่สุดแล้ว¹² สำหรับการบังคับเกี่ยวกับค่าสินไหมทดแทนแม้จะไม่มีบทบัญญัติให้คำพิพากษาส่วนนี้เป็นส่วนหนึ่งของคดีอาญาดังเช่นการบังคับเกี่ยวกับการคืนหรือใช้ราคาทรัพย์ แต่ตามความเห็นของผู้เขียนเห็นว่า เมื่อพิจารณาเจตนารมณ์ของกฎหมายโดยเฉพาะอย่างยิ่ง บทบัญญัติมาตรา 50 ซึ่งเป็นบทบัญญัติรองรับในส่วนของการคืนหรือใช้ราคาทรัพย์ ก็ยังรองรับในส่วนของการบังคับเกี่ยวกับค่าสินไหมทดแทนส่วนนี้ด้วยเช่นเดียวกัน

¹⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 50.

¹¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 44 วรรคสอง.

¹² คำพิพากษาฎีกาที่ 2786/2532.

ทั้งการบังคับตามคำร้องดังกล่าวเป็นการดำเนินการในคดีอาญา จึงต้องตีความไปในทางเดียวกันว่าการบังคับให้ใช้ค่าสินไหมทดแทนจะบังคับคดีได้ต่อเมื่อคดีถึงที่สุดเช่นกัน

สำหรับขั้นตอนการบังคับ เมื่อถือว่าผู้เสียหายมีฐานะเป็นเจ้าหนี้ตามคำพิพากษา เป็นผลให้ผู้เสียหายจะต้องดำเนินการเช่นเดียวกับการบังคับคดีในคดีแพ่งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 271¹³ ซึ่งแม้พ้นกำหนดตามคำบังคับจำเลยยังไม่ชำระหนี้ตามคำพิพากษา ผู้เสียหายก็ต้องยื่นคำร้องโดยทำเป็นคำร้องฝ่ายเดียวต่อศาลเพื่อขอให้ศาลออกหมายบังคับคดี¹⁴ จากนั้นต้องแจ้งต่อเจ้าพนักงานบังคับคดีว่าได้มีการออกหมายบังคับคดีแล้ว และต้องแถลงต่อเจ้าพนักงานบังคับคดีเพื่อยึดหรืออายัดทรัพย์สินของจำเลย (ลูกหนี้ตามคำพิพากษา) ดำเนินการขายทอดตลาดชำระหนี้ตามคำพิพากษาต่อไป ซึ่งเห็นว่าขั้นตอนดังกล่าว ยังเป็นภาระแก่ผู้เสียหายเป็นอย่างมากและยังไม่แน่ว่าผู้เสียหายจะได้รับชำระค่าสินไหมทดแทนอีกด้วย เนื่องจากอาจมีข้อจำกัดในเรื่องฐานะของจำเลยอาจเป็นคนยากจนไม่มีทรัพย์สิน ทั้งการดำเนินการบังคับคดีดังเช่นคดีแพ่งยังมีขั้นตอนคุ้มครองบุคคลภายนอกอยู่อีกมาก เช่น การขายทอดตลาด ซึ่งผู้เสียหายและจำเลยเองต้องไปคอยระวังราคาและตรวจสอบขั้นตอนให้ถูกต้อง นอกจากนั้นอาจมีบุคคลภายนอกร้องขอกันส่วน¹⁵ ร้องขัดทรัพย์¹⁶ ร้องขอเฉลี่ยทรัพย์¹⁷ อันเป็นเหตุให้เกิดข้อพิพาทในชั้นบังคับคดี เป็นผลให้การบังคับคดีดำเนินไปได้อย่างล่าช้า ทำให้ผู้เสียหายไม่ได้รับการช่วยเหลือโดยมาตรการนี้ อย่างมีประสิทธิภาพ

กรณีมาตรการตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 นั้น เมื่อทางคณะกรรมการมีคำสั่งให้จ่ายเงินค่าตอบแทนแก่ผู้เสียหาย ทางเจ้าหน้าที่จะแจ้งคำสั่งให้กับผู้เสียหายทราบ จากนั้นผู้เสียหายมีหน้าที่ยื่นคำร้องภายในเวลาที่เจ้าหน้าที่กำหนดเพื่อขอรับเงินค่าตอบแทน เมื่อผู้เสียหายยื่นคำร้องเพื่อรับเงิน ก็จะมีการจ่ายให้แก่ผู้เสียหายต่อไป เห็นว่า กลไกการบังคับตามพระราชบัญญัตินี้สะดวกรวดเร็ว ไม่ยุ่งยากซับซ้อน ไม่ได้เป็นภาระแก่ผู้เสียหายมากเกินไป ทำให้ผู้เสียหายได้รับการช่วยเหลือจากมาตรการนี้ได้อย่างรวดเร็ว

¹³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง, มาตรา 271.

¹⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง, มาตรา 275.

¹⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง, มาตรา 287.

¹⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง, มาตรา 288.

¹⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง, มาตรา 290.

4.1.7 จำนวนค่าสินไหมทดแทนและค่าตอบแทนที่มีสิทธิได้รับ

จำนวนเงินที่จะได้รับจากการขอคืนหรือใช้ราคาทรัพย์สินให้ศาลกำหนดตามราคาที่แท้จริง ส่วนค่าสินไหมทดแทนที่จะได้รับนั้น ศาลจะพิจารณาและพิพากษาให้ตามความเป็นจริงแต่ไม่เกินค่าขอ¹⁸ ซึ่งไม่มีข้อจำกัดในเรื่องของจำนวนเงินที่ผู้เสียหายจะมีค่าขอ

สำหรับในส่วนของการมีคำสั่งให้จ่ายค่าตอบแทนแก่ผู้เสียหายตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 คณะกรรมการจะพิจารณามีคำสั่งให้จ่ายค่าตอบแทนตามความเป็นจริงแต่มีการจำกัดจำนวนเงินตามความเสียหายที่ได้รับ กล่าวคือ จ่ายเป็นค่ารักษาพยาบาลเท่าที่จ่ายจริงแต่ไม่เกินสามหมื่นบาท ค่าฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกายและจิตใจจ่ายเท่าที่จ่ายจริง ไม่เกินสองหมื่นบาท ค่าขาดประโยชน์ตามมาหาได้ในระหว่างที่ไม่สามารถประกอบการทำงานได้ตามปกติให้จ่ายในอัตราวันละสองร้อยบาท เป็นระยะเวลาไม่เกินหนึ่งปีนับแต่วันที่ไม่สามารถประกอบการทำงานได้ตามปกติ ค่าตอบแทนความเสียหายอื่นนอกจากนี้ให้จ่ายเป็นจำนวนเงินที่คณะกรรมการเห็นสมควรแต่ไม่เกินสามหมื่นบาท กรณีที่ผู้เสียหายถึงแก่ความตาย ให้จ่ายเป็นเงินจำนวนตั้งแต่สามหมื่นบาท แต่ไม่เกินหนึ่งแสนบาท ค่าค่าจัดการศพ ให้จ่ายเป็นจำนวนเงินสองหมื่นบาท ค่าขาดอุปการะเลี้ยงดู ให้จ่ายเป็นเงินจำนวนไม่เกินสามหมื่นบาท ค่าเสียหายอื่นให้จ่ายเป็นเงินจำนวนตามที่คณะกรรมการเห็นสมควรแต่ไม่เกินสามหมื่นบาท¹⁹

4.1.8 ที่มาของค่าสินไหมทดแทนและค่าตอบแทนที่ชำระแก่ผู้เสียหาย

สำหรับกลไกช่วยเหลือตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กรณีที่ศาลมีคำพิพากษาให้คืนหรือใช้ราคาทรัพย์สินนั้น หากจำเลยมีทรัพย์สินดังกล่าวอยู่ก็สามารถบังคับให้จำเลยคืนแก่ผู้เสียหายได้ แต่กรณีที่จำเลยไม่มีทรัพย์สินนั้น ก็เป็นเรื่องจะต้องบังคับคดีเอากับทรัพย์สินของจำเลยเพื่อใช้ราคาทรัพย์สินนั้นต่อไปตามขั้นตอนข้อ 4.1.6 สำหรับกรณีมีการคืนทรัพย์สินแต่ทรัพย์สินที่คืนนั้นเสียหายก็เป็นเรื่องที่ผู้เสียหายจะต้องเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนซึ่งถือเป็นค่าสินไหมทดแทนอย่างหนึ่ง ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 ซึ่งค่าสินไหมทดแทนตามบทบัญญัติดังกล่าวก็ได้มาจากการบังคับเอาทรัพย์สินของจำเลยตามขั้นตอนการบังคับคดีดังเช่นการบังคับคดีแพ่งเช่นกัน กล่าวคือ เงินในส่วนที่นำมาจ่ายเป็นค่าสินไหมทดแทนตามกลไกที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเป็นเงินที่ได้จากจำเลยซึ่งเป็นผู้กระทำผิดนั่นเอง

¹⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 47 วรรคสอง.

¹⁹ กฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์วิธีการและอัตราในการจ่ายค่าตอบแทนแก่ผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2536.

ในส่วนการช่วยเหลือโดยการจ่ายค่าตอบแทนแก่ผู้เสียหายตามตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 จำนวนเงินที่นำมาจ่ายเป็นเงินส่วนหนึ่งของกระทรวงยุติธรรมโดยมีรายได้มาจากงบประมาณของรัฐที่จัดสรรให้ กล่าวคือ จำนวนเงินที่นำมาจ่ายเป็นค่าตอบแทนผู้เสียหายนั้นเป็นส่วนหนึ่งที่ได้มาจากการเก็บภาษีของประชาชนนั่นเอง

4.2 เปรียบเทียบกลไกการช่วยเหลือผู้เสียหายและเหยื่ออาชญากรรมในคดีอาญาของประเทศไทยกับต่างประเทศ

จากการศึกษากลไกการช่วยเหลือผู้เสียหายและเหยื่ออาชญากรรมในคดีอาญาของประเทศเยอรมัน ฝรั่งเศส สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย และแคนาดา รวมทั้งของประเทศไทยเองแล้ว เห็นว่ามีการกำหนดกลไกที่แตกต่างกันในรายละเอียดแต่ช่องทางการได้รับความช่วยเหลือนั้นยังคงคล้ายคลึงกันที่กำหนดให้ผู้เสียหายและเหยื่ออาชญากรรมมีสิทธิที่จะยื่นคำร้องต่อศาลเข้ามาในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้อง หรือจะยื่นคำร้องต่อหน่วยงานอื่นของรัฐที่ประเทศนั้นๆ กำหนดให้มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการพิจารณาและจ่ายเงินชดเชยค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมก็ได้ ซึ่งกลไกดังกล่าวของแต่ละประเทศก็สอดคล้องกับแนวคิดการชดเชยความเสียหายแก่ผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมในคดีอาญาโดยรัฐ ตามปฏิญญาสากลว่าด้วยหลักความยุติธรรมขั้นพื้นฐานของผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมและการใช้อำนาจโดยมิชอบ (Declaration of basic Principles of Justice for Victims of Crime and abuse of power)²⁰ ในส่วนแรก ที่ให้ความสำคัญกับผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมที่เกิดจากการกระทำความผิดอาญา ในข้อที่ว่าการได้รับค่าชดเชยความเสียหายโดยผู้กระทำความผิด (Restitution) การได้รับการชดเชยความเสียหายแก่ผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมในคดีอาญาโดยรัฐ (Compensation) และการให้ความช่วยเหลือผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรม (Assistance)

โดยการเข้าถึงกลไกดังกล่าวประเทศออสเตรเลียและแคนาดา ได้ให้ความสำคัญในส่วนนี้โดยประเทศออสเตรเลียได้จัดตั้งองค์การให้ความช่วยเหลือเหยื่ออาชญากรรมโดยองค์กรดังกล่าวร่วมมือกับกระทรวงศึกษาธิการแห่งรัฐ (State Education Department) และยังกำหนดให้ตำรวจสามารถแนะนำให้เหยื่ออาชญากรรมติดต่อขอรับความช่วยเหลือจากหน่วยงานให้ความช่วยเหลือเหยื่ออาชญากรรมได้ นอกจากนี้ ยังมีการจัดพิมพ์รายชื่อองค์กรที่ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เสียหายและเหยื่ออาชญากรรมเป็นรูปเล่มแจกให้กับเหยื่ออาชญากรรมในขณะ ตำรวจได้รับ

²⁰ ชาญเชวณ ไซยานุกิจ. (2539). “เหยื่ออาชญากรรม, การประณอมข้อพิพาท และกระบวนการยุติธรรม.” วารสารอัยการนิเทศ, 58, 4. หน้า 90 – 91.

แจ้งความด้วย สำหรับประเทศแคนาดา มีการจัดตั้งโครงการช่วยเหลือผู้เสียหายในคดีอาญา ซึ่งมักถูกตั้งขึ้นและมีการบริหารงานโดยหน่วยงานของตำรวจ โดยจะมีการจ้างผู้ประสานงานซึ่งเป็นพลเรือน ให้รับผิดชอบในการรับสมัครฝึกอบรม และดูแลอาสาสมัคร ตลอดจนประชาสัมพันธ์ให้โครงการนี้ได้รับการยอมรับจากชุมชน โดยมีแนวคิดที่ว่าในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเหยื่ออาชญากรรมจะมีการติดต่อกับตำรวจเป็นอันดับแรกเมื่อมีการร้องทุกข์ ตำรวจมีข้อมูลเกี่ยวกับที่อยู่ของผู้เสียหายและสามารถจัดให้ผู้เสียหายเข้ารับบริการที่จัดไว้ได้อย่างรวดเร็ว เห็นว่าทั้งสองประเทศให้ความสำคัญการเข้าถึงกลไกการช่วยเหลือผู้เสียหายและเหยื่ออาชญากรรม โดยมีการดำเนินการเพื่อให้ผู้เสียหายและเหยื่ออาชญากรรมทราบถึงสิทธิที่ตนพึงมีเมื่อตนได้รับความเสียหายจากการกระทำความผิดอาญา โดยประเทศเยอรมัน ฝรั่งเศส สหรัฐอเมริกาและประเทศไทย ยังมีได้มีกลไกของรัฐอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมช่วยเหลือในการส่งเสริมให้ผู้เสียหายและเหยื่ออาชญากรรมทราบและเข้าถึงสิทธิที่ตนพึงมีตามกฎหมายได้อย่างเต็มที่

สำหรับส่วนของหน่วยงานที่มีหน้าที่พิจารณาเพื่อจ่ายค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้เสียหายและเหยื่ออาชญากรรมในของประเทศไทยและต่างประเทศนั้น แต่ละประเทศได้กำหนดเป็นสองลักษณะ กล่าวคือ หากยื่นคำร้องเข้ามาในคดีอาญาก็จะเป็นเรื่องการดำเนินกระบวนการพิจารณาในชั้นศาล ศาลจึงเป็นผู้มีอำนาจในการพิจารณามีคำสั่งหรือคำพิพากษาให้จำเลยจ่ายค่าสินไหมทดแทน เช่น ประเทศเยอรมันกำหนดให้ผู้เสียหายในคดีอาญามีสิทธิที่จะยื่นคำร้องขอให้มีการชดเชยค่าเสียหายจากผู้กระทำความผิดได้ก่อนที่จะดำเนินคดีในศาลแพ่ง และสามารถดำเนินคดีในศาลอาญาเพื่อให้ศาลมีคำสั่งให้ผู้กระทำความผิดชดเชยค่าเสียหายได้ด้วย ที่เรียกกันว่า Adhesion Procedure ผู้เสียหายมีสิทธิที่จะยื่นคำร้องสำหรับความเสียหายในทางทรัพย์สินที่เกิดขึ้นนอกจากความผิดอาญา ซึ่งศาลยุติธรรมมีอำนาจพิจารณาได้ไม่เกิน 1000 มาร์กเยอรมัน แต่สำหรับกรณีการยื่นคำร้องให้หน่วยงานที่รัฐนั้นๆกำหนดให้มีอำนาจรับคำร้องขอรับค่าสินไหมทดแทน คำร้องดังกล่าวก็จะได้รับการพิจารณาในรูปของคณะกรรมการที่จัดตั้งขึ้นตามหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่นั้น ซึ่งแต่ละประเทศก็ได้กำหนด เช่น ประเทศฝรั่งเศส ผู้เสียหายสามารถร้องขอต่อคณะกรรมการวินิจฉัยให้ชดเชยค่าเสียหาย โดยมีคณะกรรมการกองทุนเพื่อประกันภัยความเสียหายจากการก่อวินาศภัยและการกระทำความผิดอื่นทางอาญา เป็นผู้จ่ายค่าเสียหายให้แก่ผู้เสียหาย ทั้งนี้เป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 706-3 ถึง มาตรา 706-15

การยื่นคำร้องเข้ามาในคดีอาญา เมื่อศาลมีคำพิพากษาให้จำเลยชดเชยค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้เสียหาย ก็เป็นขั้นตอนบังคับเอากับทรัพย์สินของผู้เสียหายต่อไปซึ่งในส่วนนี้ ประเทศสหรัฐอเมริกาได้กำหนดกลไกในการรวบรวมหนี้ค่าชดเชยเพื่อช่วยเหลือและให้ความสะดวกกับเหยื่ออาชญากรรม ทั้งยังกำหนดกลไกอื่นในการบังคับให้ผู้กระทำผิดชดเชยค่าสินไหมทดแทนแก่

ผู้เสียหายอีกด้วย เช่น การกำหนดให้การใช้เป็นเงื่อนไขคุณสมบัติในชั้นรอลงโทษหรือพักการลงโทษ เป็นต้น โดยในส่วนนี้ประเทศไทยยังไม่มีกลไกอื่นใดมาเสริมในการบังคับให้จำเลยชดเชยค่าสินไหมทดแทนตามคำพิพากษาในคดีอาญาแต่อย่างใด

สำหรับการได้รับค่าสินไหมทดแทนจากการยื่นคำร้องต่อกองทุนหรือหน่วยงานของรัฐนั้น แต่ละประเทศก็จะมีข้อจำกัดเกี่ยวกับสิทธิที่จะได้รับค่าชดเชย ที่แตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นฐานความผิด ความเสียหาย หรือจำนวนเงินที่จำกัดในการที่จะได้รับการชดเชย แต่โดยส่วนใหญ่แล้วความผิดที่จะได้รับการช่วยเหลือโดยการจ่ายเงินชดเชยจากรัฐนั้น จะเป็นความผิดที่เป็นอาชญากรรมร้ายแรง เช่น ความผิดต่อชีวิต ร่างกาย ความผิดเกี่ยวกับเพศ เป็นต้น ส่วนของเงินที่จะนำมาจ่ายนั้น บางประเทศนำมาจากงบประมาณของรัฐที่จัดสรรให้ บางประเทศนอกจากนำมาจากเงินส่วนหนึ่งของงบประมาณของรัฐแล้ว ยังมีการกำหนดกลไกที่มาของเงินที่จัดสรรไว้สำหรับจ่ายให้แก่ผู้เสียหาย และเหยื่ออาชญากรรมไว้โดยเฉพาะ เช่น การหักเงินบางส่วนจากค่าปรับของผู้กระทำผิด การหักเงินบางส่วนกรณีมีการผิดสัญญาประกันตัวผู้ต้องหาหรือจำเลย เป็นต้น โดยส่วนนี้ประเทศไทยมีแหล่งที่มาของเงินโดยได้รับการจัดสรรจากงบประมาณของรัฐเท่านั้น นอกจากนี้ ในบางประเทศเมื่อหน่วยงานของรัฐจ่ายเงินแก่ผู้เสียหายและเหยื่ออาชญากรรมแล้วยังสามารถสวมสิทธิผู้เสียหายมาไต่เบี่ยเอากับผู้กระทำผิดได้อีกด้วย ดังเช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศฝรั่งเศส สำหรับประเทศไทย เมื่อหน่วยงานของรัฐได้จ่ายค่าตอบแทนแก่ผู้เสียหายแล้วมิได้กำหนดให้สิทธิหน่วยงานของรัฐสวมสิทธิผู้เสียหายเพื่อไต่เบี่ยเอากับผู้กระทำผิดแต่อย่างใด

4.3 วิเคราะห์บทบาทของพนักงานอัยการในการช่วยเหลือผู้เสียหายและเหยื่ออาชญากรรมในคดีอาญาของประเทศไทย

จากการได้ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของพนักงานอัยการในการช่วยเหลือผู้เสียหายและเหยื่ออาชญากรรมในคดีอาญาของประเทศไทยมาแล้ว เห็นว่า พนักงานอัยการมีอำนาจในการดำเนินคดีอาญา ในคดีความผิดที่มีการสอบสวน โดยมีสิทธิยื่นฟ้องคดีต่อศาลในคดีที่รัฐเป็นผู้เสียหาย หรือในคดีความผิดส่วนตัวที่มีการร้องทุกข์โดยผู้เสียหาย สำหรับบทบาทของพนักงานอัยการในการช่วยเหลือผู้เสียหายและเหยื่ออาชญากรรมลงมีบัญญัติไว้ในมาตรา 43 ที่ว่า คดีลักทรัพย์ ชิงทรัพย์ ปล้นทรัพย์ โจรสลัด กรรโชก ถูโก่ง ยักยอกหรือรับของโจร ถ้าผู้เสียหายมีสิทธิที่จะเรียกร้องทรัพย์หรือราคาที่เขาสูญเสียไปเนื่องจากการกระทำผิดนั้น เมื่อพนักงานอัยการยื่นฟ้องคดีอาญา ก็ให้เรียกทรัพย์คืนหรือราคาแทนผู้เสียหายด้วย เห็นว่า บทบัญญัติดังกล่าว เป็นการกำหนดให้พนักงานอัยการดำเนินการเพื่อช่วยเหลือผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรม โดยการยื่นคำร้อง เพื่อให้ศาลพิจารณาพิพากษาในส่วนที่เกี่ยวกับการคืนหรือ

ใช้ราคาทรัพย์สินที่ผู้เสียหายสูญเสียไปเนื่องจากการกระทำผิดของจำเลยพร้อมทั้งพิสูจน์ถึงความผิดหรือบริบทของจำเลยในคราวเดียวกัน ซึ่งถือเป็นการช่วยเหลือผู้เสียหายและเหยื่ออาชญากรรมได้ในส่วนหนึ่ง ซึ่งต่างจากบทบัญญัติตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1²¹ ที่เป็นเพียงให้สิทธิผู้เสียหายยื่นคำร้องขอให้ผู้กระทำความผิดใช้ค่าสินไหมทดแทนในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้อง โดยไม่ได้กำหนดให้พนักงานอัยการช่วยเหลือผู้เสียหายในทางใดอีก ไม่ว่าจะเป็นการแสดงพยานหลักฐาน หรือการถามพยานเพื่อค้นหาข้อเท็จจริงในส่วนของความเสียหาย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเกิดความเสียหายหรือไม่ เสียหายเพียงใด ซึ่งในส่วนนี้ผู้เสียหายต้องนำพยานหลักฐานเข้าสืบเองหลังจากพนักงานสืบพยานในส่วนของการกระทำผิดเสร็จสิ้นแล้ว โดยผู้เสียหายอาจตั้งทนายความสืบพยานในส่วนนี้ก็ได้ และหากศาลเห็นว่าผู้ยื่นคำร้องเป็นคนยากจนไม่สามารถจัดหาทนายความได้เองให้ศาลมีอำนาจตั้งทนายความให้ โดยทนายความที่ได้รับแต่งตั้งมีสิทธิได้รับเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายตามระเบียบที่คณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมกำหนด²² เห็นว่าเป็นกลไกหนึ่งของรัฐในการช่วยเหลือผู้เสียหายในขั้นตอนการนำสืบพยานหลักฐานต่อศาลเพื่อขอให้ศาลมีคำพิพากษาให้จำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้เสียหายต่อไป

โดยเมื่อศาลมีคำพิพากษาให้จำเลยคืนหรือใช้ราคาทรัพย์สิน หรือให้ใช้ค่าสินไหมทดแทนแล้วให้ถือว่า ผู้เสียหายเป็นเจ้าของหนี้ตามคำพิพากษา²³ ก็เป็นหน้าที่ที่ผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมต้องดำเนินการเองต่อไป เมื่อพิจารณาแล้วจึงเห็นว่า บทบาทของพนักงานอัยการจำกัดเพียงการยื่นคำร้องตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43 และพนักงานอัยการมีหน้าที่หลักเพียงดำเนินคดีแก่ผู้ต้องหาเพื่อนำผู้กระทำความผิดมาลงโทษต่อไป

4.4 ปัญหาการบังคับให้ได้รับค่าสินไหมทดแทนกรณียื่นคำร้องต่อศาลในคดีอาญาของประเทศไทย

ในกรณีที่ศาลมีคำพิพากษาคดีอาญาในกรณีที่มิมีคำร้องของผู้เสียหายให้มีการบังคับให้จำเลยใช้ราคาทรัพย์สินหรือชดใช้ค่าสินไหมทดแทน ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 50 กำหนดให้ผู้เสียหายมีฐานะเป็นเจ้าหนี้ตามคำพิพากษา และมาตรา 249 วางหลักว่าคำพิพากษาให้ใช้ค่าสินไหมทดแทนให้บังคับตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ผู้เสียหายหรือเจ้าหนี้ตามคำพิพากษาจึงต้องดำเนินการบังคับคดีตามสิทธิของตนด้วยตนเองตามกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง โดยการแจ้งให้เจ้าพนักงานบังคับคดีดำเนินการยึดหรือ

²¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 44/1.

²² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 44/2.

²³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 50.

อัยคทรัพย์สินของจำเลยหรือลูกหนี้ตามคำพิพากษามาขาดทอดตลาดนำเงินมาชำระหนี้ตามคำพิพากษาต่อไป

เนื่องจากผู้กระทำความผิดจำนวนมากมักมีฐานะยากจน ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของตนเองได้จึงได้กระทำความผิดขึ้น ซึ่งสามารถเห็นได้จากคดีอาญาส่วนใหญ่เป็นการกระทำความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ นอกจากนั้นความยากจนยังมีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงทางอ้อมที่ก่อให้เกิดการกระทำผิดอื่นอีกด้วย กล่าวคือ จากปัญหาความยากจนของผู้กระทำความผิดผู้กระทำความผิดอาจไม่ได้กระทำความผิดเกี่ยวกับทรัพย์เพื่อตอบสนองความต้องการด้านทรัพย์สินโดยตรง แต่อาจกระทำความผิดอื่นๆ โดยมีสาเหตุมาจากความยากจน ดังจะเห็นได้จากคำกล่าวของนักวิชาการดังต่อไปนี้

ชาย เสวิกุล ได้อธิบายว่า “ปัจจัยต่างๆ ที่มีผลให้เกิดการประกอบอาชญากรรมสามารถแยกออกได้เป็น 7 ประเภทคือ ปัจจัยในทางชีววิทยา ปัจจัยในทางร่างกาย ปัจจัยในทางจิตวิทยา ปัจจัยในทางครอบครัว ปัจจัยเกี่ยวกับชุมชน ปัจจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรม และปัจจัยเกี่ยวกับความยากจน โดยอธิบายว่า อาชญากรรมที่มีสาเหตุมาจากความยากจนนั้น มักจะเป็นอาชญากรรมเกี่ยวกับทรัพย์ เล็กๆ น้อยๆ และการที่คนยากจนประกอบอาชญากรรมนั้น ส่วนใหญ่ก็มีได้เนื่องมาจากความหิวโหยหรือความขาดแคลนหรือความจำเป็นที่แท้จริง แต่เนื่องมาจากความอิจฉาริษยา ความทะเยอทะยานไม่มีความพอใจในสภาพความเป็นอยู่อย่างขาดแคลน นอกจากนั้นความยากจนทำให้บิดามารดาต้องขวนขวายทำมาหากินจนไม่มีเวลาให้การอบรมสั่งสอนลูก ไม่มีเวลาในการสอดส่องดูแลความประพฤติ ไม่มีโอกาสแสดงความเอ็นดูรักใคร่ ทำให้เด็กขาดการพัฒนาในด้านจิตใจ และยังเกิดความรู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจเนื่องจากขาดสิ่งที่ต้องการจึงส่งผลให้เกิดแนวโน้มทำให้ประพฤติดีทำนองคลองธรรมได้ง่ายกว่าปกติ”²⁴

โสภา ชูพิกุลชัย ได้อธิบายว่า “พื้นฐานทางเศรษฐกิจเป็นสาเหตุอันดับที่สองรองจากสาเหตุด้านอารมณ์ โดยอาชญากรรมที่มีสาเหตุมาจากความยากจนนั้นมักจะเป็นอาชญากรรมเกี่ยวกับทรัพย์ ผู้ประกอบอาชญากรรมส่วนใหญ่มีฐานะยากจน แต่ความยากจนไม่ใช่สาเหตุเดียวที่ก่อให้เกิดอาชญากรรม อย่างไรก็ตาม ความยากจนก็มีส่วนเกี่ยวข้องกระทบกระเทือนไปถึงปัญหาสังคมได้ คือ เนื่องจากภาวะฝืดเคืองทำให้บิดามารดาต้องออกไปทำงานนอกบ้านไม่มีเวลาให้ความรักความอบอุ่นกับลูก ทำให้เด็กเติบโตมาเป็นเด็กที่ขาดความรักความอบอุ่น ขาดความเชื่อมั่นไม่เป็นตัวของตัวเอง มองโลกในแง่ร้าย ก้าวร้าว จึงมีโอกาสดังกล่าวที่เด็กจะกระทำความผิดได้ง่าย”²⁵

²⁴ ชาย เสวิกุล. (2517). *อาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา*. หน้า 94 – 97.

²⁵ โสภา ชูพิกุลชัย และคณะ. (2527). *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอาชญาวิทยาและงานยุติธรรม*. หน้า 91 – 93.

ดังนั้นจึงกล่าวโดยสรุปได้ว่า ความยากจนมีส่วนก่อให้เกิดปัญหาอาชญากรรมได้ ทั้งกรณีกระทำความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สินเพื่อตอบสนองความต้องการในด้านทรัพย์สินโดยตรง และกรณีกระทำความผิดอื่นๆ ที่ไม่ใช่ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สินโดยตรงแต่มีปัจจัยพื้นฐานมาจากความยากจน ผู้กระทำความผิดส่วนใหญ่ไม่ว่าเป็นความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สินหรือไม่ก็ตามจึงมักมีฐานะยากจน ส่งผลให้จำเลยไม่มีทรัพย์สินเพียงพอให้บังคับคดีเพื่อนำเงินมาชำระหนี้ค่าสินไหมทดแทนตามคำพิพากษา จึงเกิดเป็นปัญหาทำให้ผู้เสียหายไม่ได้รับการชดเชยความเสียหายได้อย่างแท้จริง แม้มีคำพิพากษาว่าจำเลยได้กระทำความผิดจริงและผู้เสียหายมีสิทธิที่จะได้รับค่าสินไหมทดแทนทั้งที่ขั้นตอนการดำเนินการเพื่อให้ศาลมีคำพิพากษาให้จำเลยชดเชยค่าสินไหมทดแทนตลอดจนขั้นตอนการบังคับคดีตามคำพิพากษานั้นก็เป็นภาระแก่ผู้เสียหายอย่างมากและผู้เสียหายยินยอมปฏิบัติตามขั้นตอนดังกล่าวอย่างครบถ้วนแล้วก็ตาม คำพิพากษาของศาลก็ไม่เป็นการยืนยันว่าผู้เสียหายจะได้รับการชดเชยตามคำพิพากษา โดยประเทศไทยไม่มีมาตรการช่วยเหลืออย่างอื่นในการบังคับเพื่อให้จำเลยในฐานะลูกหนี้ตามคำพิพากษาชำระค่าสินไหมทดแทนแต่อย่างใด

4.5 ปัญหาเกี่ยวกับเงินที่นำมาชำระเป็นค่าตอบแทนผู้เสียหายโดยการยื่นคำร้องต่อหน่วยงานของรัฐตามกฎหมายไทย

การใช้สิทธิของผู้เสียหายและเหยื่ออาชญากรรมให้ได้รับการช่วยเหลือจากรัฐส่วนนี้เป็นสิทธิที่กำหนดขึ้นตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 โดยการยื่นคำร้องเพื่อขอรับเงินค่าตอบแทนต่อสำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา ซึ่งแม้การใช้สิทธิโดยผ่านกลไกดังกล่าวจะถูกจำกัดไม่ว่าในเรื่องฐานความผิดที่เรียกร้องได้และจำนวนเงินที่จะจ่ายก็ตาม ซึ่งวิธีการดำเนินการโดยการยื่นคำร้องก็ไม่เป็นการยุ่งยากหรือเป็นภาระแก่ผู้เสียหายมากนัก และเมื่อคณะกรรมการมีคำสั่งให้จ่ายเงิน ผู้ยื่นคำร้องก็มีสิทธิขอรับเงินได้ในทันทีภายในระยะเวลาที่กำหนด ซึ่งเป็นที่แน่นอนว่าจะมีการจ่ายเงินให้แก่ผู้เสียหายอันเป็นการช่วยเหลือผู้เสียหายได้อย่างรวดเร็วก็ตาม แต่ผลกระทบที่จะเกิดต่อรัฐตามมาก็คือต้องเสียเงินเป็นจำนวนมากโดยหน่วยงานของรัฐไม่มีอำนาจสวมสิทธิของผู้เสียหายไปเบียดเอาจากผู้กระทำผิดได้ อีกทั้ง เงินที่นำมาจ่ายเป็นค่าตอบแทนในปัจจุบันมีที่มาจากช่องทางเดียวคือได้มาจากงบประมาณของรัฐที่จัดสรรมาให้ ไม่มีแหล่งที่มาอื่นแต่อย่างใด

สรุป การช่วยเหลือของรัฐในการชดเชยค่าเสียหายไม่ว่าจะเป็นกลไกตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาหรือกลไกการยื่นคำร้องต่อหน่วยงานของรัฐนั้น เป็นมาตรการช่วยเหลือของแต่ละประเทศที่จะเข้ามามีบทบาทในการช่วยเหลือผู้เสียหายให้ได้รับค่าชดเชย ซึ่งมาตรการต่างๆ ที่มีขึ้นในปัจจุบันล้วนเป็นวิธีการที่สร้างและพัฒนาขึ้นจากความตั้งใจของรัฐที่จะคุ้มครองสิทธิของ

ผู้เสียหายและเหยื่ออาชญากรรม ให้ได้รับการช่วยเหลืออันเป็นการยกระดับมาตรฐานการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายและเหยื่ออาชญากรรม ทั้งยังเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติและคุ้มครองผู้เสียหายของนานาประเทศ โดยมีแนวโน้มที่หลายประเทศจะศึกษาและพัฒนากฎหมายของตน ไปสู่แนวทางในการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายและเหยื่ออาชญากรรม ตามปณิธานว่าด้วยการคุ้มครองเหยื่ออาชญากรรมและการใช้อำนาจโดยมิชอบของสหประชาชาติ สำหรับกระบวนการในการชดเชยค่าสินไหมทดแทนตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศไทยในส่วนของ การบังคับให้ผู้กระทำความผิดชดเชยค่าเสียหาย มีเพียงกระบวนการในการดำเนินการบังคับคดีทรัพย์สินของผู้กระทำความผิด เพื่อมาชำระหนี้ค่าเสียหายให้กับผู้เสียหาย แต่ยังไม่มีการดำเนินการบังคับให้ผู้กระทำความผิดชดเชยค่าเสียหายให้กับผู้เสียหายและบทบัญญัติของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศไทยในการชดเชยค่าสินไหมทดแทนยังมีปัญหาเกี่ยวกับข้อจำกัดของมาตรการในการบังคับให้ผู้กระทำความผิดชดเชยค่าสินไหมทดแทนอยู่ ทั้งการช่วยเหลือโดยการยื่นคำร้องต่อหน่วยงานของรัฐของประเทศไทยก็มีปัญหาเกี่ยวกับแหล่งเงินที่จะนำมาจ่ายแก่ผู้เสียหาย ซึ่งจะได้พิจารณาถึงปัญหาและเสนอแนะเกี่ยวกับวิธีการแก้ไข ในบทต่อไป